

AYNUR TALIBLI
Tarix və Mədəniyyət
Araşdırmaçı

Türk milləti tarixən öz ədaləti ilə, məzlumun yanında və zalma qarşı olması ilə yadda qalıb. Türk dünyaya nizam vermək üçün gəlmişdir və hər zaman öz soyuna sahib çıxdığı da bölüldür...

Sizlərə çəkinmədən bildirə bilərəm ki, TÜRK MİLLƏTİNƏ MƏNSUB OLDUĞUM üçün Yaradana şükürlər edirəm. Bəziləri bəlkə də bu ifadəni tam anlamaya və ya mənim ayrı-seçkilik etdiyimi düşünə bilər. Əsla belə deyil, bir Türk qızı olaraq heç bir zaman digər etnik azlıqları ötkələşdirmədim.

Tarix boyu bizlər və atalarımız torpaqlarımızdakı qeyri-millətlərə qarşı xoşgörülü olmuşuq, onlarla çöreyimizi bölmüş və onlara ədalətlə hökm etmişik. Türklər heç bir zamana dövlət qurduqları yeni torpaqlarda yaşayan əski xalqların dilinə və dininə yasaq qoymadığı kimi, onlara təzyiqlər də etməmişdir. Hətta o xalqların təhlükəsizliklərini qorumağı boyunlarının borcu bilmişlərdir. Çünki biz Türklərin törəsi ədalət üzərində qurulmuşdur.

Amma təəssüf ki,

bizlərin ədalətli və xoşgörülü siyasətinin qarşılığı çox yaxşı nəticə vermədi. Bunun ən gözəldə örnəyi erməni quldurlarıdır. Onlara torpağımızda özgürə yaşama haqqı versək də, hər fürsətdə bizlərə qarşı xainlik etmişlərdir. Əgər işğalçı və sömürçü siyasətin xassını görmək istəyirsinizsə, rusların və avropalıların tarixinə diqqətlə nəzər yetirəsiniz, kifayət edəcəkdir. Belə ki, ƏN YAXIN TARİXDƏ TÜRK YURDU AZƏRBAYCANI İŞĞAL EDƏN RUSLARIN İLK İŞİ BİZ TÜRK LƏRİN DİLİNİ VƏ DİNİNİ YASAQLAMAQ OLMUŞDUR.

Mən Türklüyün yaradandan əvəzsiz bir hədiyyə olduğunu qeyd etərkən də, əsla art niyyət, qərəzli bir düşüncə bəsləmirəm. Sadəcə Türklüyün nə qədər dəyərliliyini anlıyır və bu bilinclə yaşamağımız görəkdiyinin önəmli olduğunu bilirəm. ATALARIMIZ, DƏDƏLƏRİMİZİN ASİL QANI VƏ QƏHRƏMANLIĞI BİZ TÜRK LƏRƏ ÖRNƏKDİR. Düşmənlərimiz hər zaman bu həqiqəti bilir və bu səbəbdən bizə düşmanlıq edirlər. Bu gərəyi Türk dünyasının önəmli düşünülərindən və öndərlərindən, Azərbaycanın mərhum dövlət başçısı Əbulfəz Elçibəy sözləri ilə daha doğru əks etdirmişdir: "Sən Türk olduğunu untsan da düşmən əsla unutmaz". Tarixə nəzər saldıqımızda bu sözlərin nə qədər həqiqət olduğunu görürük. Özəlliklə ruslar, farslar, ingilislər və ermənilər biz türklərə qarşı hər zaman nifrət bəsləmişlərdir. Torpağımızın bütünlüyünə göz dikmişlərdir. Bu gün dünya siyasətinin gərəyi olaraq bizlər farslara və ruslara qarşı "gülürüz" siyasət həyata keçirsək də, amma heç bir zaman bizə qarşı etdikləri düşmənçiliyi unutmurduq. Biz unutsaq da, tarix unutmaz. Çünki Azərbaycan Türklərinin tarixi və şəhidlərimizin qa-

"BİR MİLLƏT, İKİ DÖVLƏT" OLMANIN BARİZ NÜMUNƏSİ

Türklərin düşməinə qarşı savaşı...

(Qafqaz Türk İslam Ordusunu sayqı və sevgilə anırıq)

nı bu gerçəkləri daşa həkk edər kimi yazmışdır.

Tariximizin ən önəmli səhifələrindən birinə də Osmalı Türkləri ilə Azərbaycan Türklərinin ortaq qələbəsi həkk olunmuşdur.

Bu məqalədə tariximizin qürür mənbəyi olan Oğuz Türk yurdu Bakının fəthi Nuru paşadan və Qafqaz Türk İslam Ordusundan bəhs edəcəyəm. Bakının düşməndən azad olmasının 99-cu ildönümünü bu yaxınlarda qeyd etdik. Bu münasibətlə Nuru paşanı və Qafqaz Türk İslam ordusunu sayqı, sevgi və minnətlə anırıq.

Bakı - küləklər şəhəri, gözəl Türk yurdu. Tarixin bütün dövrlərində düşməne "yağlı tikə" kimi görünmüşdür. Təbii, bunun əsas səbəbi doğul zənginlikləri olan nefti və təbii qazıdır. Sizlərə də məlumdur ki, Azərbaycanımızın təbii sərvətləri daima rusların, farsların və avropalıların iştahasını qabartmışdır. Bununla bərabər Bakı və bütünlükdə vətənimiz Azərbaycan hərbi-stateji və iqtisadi cəhətdən də önəm kəsb edib və bu müasir dövərdə də eyni dərəcədə öz önəmini qoruyur. Başqa bir deyilmə desək, Azərbaycanımızın və Bakımızın təbii sərvətləri və coğrafi mövqeyindən gələn özəllikləri səbəbi ilə başı tarix boyu beləli olmuşdur.

XX yüzilin ilk yarısında

3 qitayə hökm etmiş Osmanlı Türk imperatorluğu parçalanmanın eşiğinde idi. I Dünya Savaşı başlamış və Osmanlı Türk dövləti 10 cəbhədə savaşırdı. Ümumilikdə dünyada vəziyyət heç də sabit deyildi. Dünyada baş verən hadisələr Qafqazlara da təsir etmişdi. 1917-ci ildə Çarlıq Rusiyası devrildi və idarə Bolşeviklərin əlinə keçdi. Boşeviklərin verdiyi vədə görə, bir çox millətlər kimi Azərbaycan Türkləri, gürcülər və hətta bir coğrafiyası olmayan ermənilərdə belə, müstəqil cumhuriyyət qurmaq və müstəqillik ab-havasını yüksəlməyə başladı. Çünki Bolşeviklər hakimiyyətə gəlmədən öncə xalqların öz qədrələrinin öz əllərində olacağını vəd etmişdi. Ancaq heç də gözlənilən kimi olmadı. Bolşeviklər devrimdən sonra verdikləri sözləri unudular və gözlənilən əksinə, daha qəti siyasət həyata keçirildi. Anadolu Türklərinin gözəl bir deyimi var: "Gələn gedən aratur". Bu deyim "yeni gələn əvvəlkindən də betər olar" mənasında söyülür və tam da Çarlıq Rusiyası ilə Bolşeviklərin siyasətinin müqayisəsinə uyğun deyildir.

Çarı devirən Bolşeviklərin əmri ilə "Qızıl Ordu" bütünlükdə Qafqazı siyasi və idari baxımdan daha ciddi bir şəkildə Moskovaya bağladı. Qafqazlarda hər keçən gün Bolşevik təziqləri daha çox hiss olunurdu. Azərbaycanda vəziyyət digər Qafqaz ölkələrinə görə fərqli idi. Səbəbi, öncədən də qeyd etdiyimiz kimi, zəngin neft və təbii qaz qaynaqlarına sahib olması idi. Ümumilikdə Qafqazla əlaqədar hər planın mərkəzində zəngin təbii sərvətlərə malik olan Türk Yurdu Azərbaycan vardı. Bütün bu səbəblərdən qaynaqlanaraq, bölgədə tam bir qarışıqlıq hakim idi. Bir tərəfdən Bolşevik Rusiyası sömürçü siyasətini həyata keçirməyə, digər tərəfdən Av-

ropa ölkələri Azərbaycan neftindən pay almağa çalışırdı.

Bütün bu xarici təsirlərə bir də daxilə olan hadisələr qarışdı və Azərbaycan yorğun hala gətirdi. Azərbaycan tarixinin ən qanlı səhifələrindən birinə bəhs etdiyimiz dövərdə baş verən soyqırımı həkk olunmuşdur.

1918-ci ilin martın ayının sonlarında rus və erməni dəstələri Bakı və ətrafında qətliaamlar törətməyə başlamışdı.

Vətənimiz Azərbaycan qan ağlayırdı

Bir tərəfdə ağır silahlara sahib bolşevik rus ordusu və onun dəstəklədiyi „böyük ermənistan“, qurmaq xəyalında olan erməni çetələri və bu işğalçılara

dəstək olaraq gələn ingilis ordusu, digər tərəfdə isə savunmasız, silahsız Azərbaycan Türkləri. Moskvanın silahlandırdığı erməni quldurları daş üzərində daş qoymadı, Türk və müsəlman əhaliyə qarşı terror törətməyə başladılar. Qadın, uşaq, yaşlı ayırd etmədən on minlərlə soydaşımızı qılıncdan keçirdilər və güllələdilər.

Məqsəd çox açıq idi, bölgədən Türk-müsəlman toplumunu təmizləmək. Daha dəqiq desək, Türkiyə Türkün öz coğrafiyasından silmək. 28-31 mart günləri arasında təkə Bakıda 17 min günahsız sivil qətl edilmişdi. O günləri Bakıdakı İngilis səfiri, xəfiyyəsi Mac Donel "Şəhərdə cəsədlərdən başqa demək olar ki, müsəlman qalmamışdı" sözləri ilə ifadə etmişdi. Xüsusilə qeyd etməliyik ki, qətliaam sadəcə Bakıda törədilmədi. Şamaxı və Quba başda olmaq üzrə, Azərbaycanın bir çox şəhərində sivil və silahsız insanlar qətl edildi. Strateji baxımdan çox önəmli yerdə olan Şamaxı Bakıya sadəcə 110 km məsafədədir. Bu şəhərdə qətl edilənlərin sayı 8 min olaraq ifadə edilir.

Sizlərə də məlum olduğu kimi, bütün dinlərdə ibadət xanalar müqəddəs olaraq hesab edilir. İnsani dəyərlərə önəm verən insanlar işğal etdikləri torpaqlarda ibadət xanalarına, kitabxanalara toxunmazlar, amma insanlıqdan nəsibini almayan ermənilər və onların dəstəkləyicisi olan bolşevik rus ordusu ibadət xanaları və kitabxanaları belə yandırmaq məvə etmişdir...

Haşiyə: SİZİN DİQQƏTİNİZİ TARİXDƏ TÜRK LƏR TƏRƏFİNDƏN YÖNƏTİLƏN TORPAQLARDAKİ FƏRQLİ DİN LƏRİN İBADƏT XANALARINA YÖNƏLT-MƏK İSTƏRDİM. Çünki Türklər əsla digər etniklərin dinlərinə, ibadət xanalarına və mədəni önəmi olan əsərlərinə qarşı hörmətsizlik etmə-

mişlərdir. Bu gün İstanbula səfər etdiyinizdə bunu açıq-aydın görə bilərsiniz. Eynən Bakıda da kilsələrə və müsəvilərin ibadət xanalarına nəzər yetirmənin kifayət edəcəkdir. Amma bunun tam əksini bütünlükdə Avropada görə bilərsiniz. Hətta üzəndən iraq qonuşalarımız ermənilərdə də bunun açıq nümunələri vardır. İşğal etdikləri Azərbaycan Türk torpaqlarında bütün məscidləri xarabalığa çevirmiş, sayğısızca yandırmışlardır.

O dövən Şamaxıda da eynən belə etdilər. Silahsız və günahsız Azərbaycan Türkləri Şamaxıda yerləşən məscidə ermənilərin toxunmayacağı düşünürdülər. Ancaq heç də düşünülen kimi olmadı və minlərcə TÜRK məsciddə yandırılaraq vəhşicəsinə qətl edildi.

Eyni ilin iyul ayında qurulan Fövqəladə Təhqiqat Komissiyasının sənədləri də yaşanan qətliaamı gözəl önünə sərmişdir. Behs edilən komissiyanın üzvü albay-polkovnik (rusça) Andrey Fomiç Novatskinin raporunda belə qeyd edilir: "Şamaxı qətliaamına öndərlik edən quldur dəstəsinin rəisi S.Laləyevin əmri ilə ilk sırada yaşlılar, qadın və uşaqlar qətl ediləcək, küçələrdəki müsəlmanlar öldürüləcək, məscidlər yandırılacaqdır. Çox sayda uşaq və qadın məsciddə gizlənmişdi. Zənn edirdilər ki, məscidin hörmətli mollası Axund Molla Cəfərə ermənilər toxunmazlar. Ermənilər məscidə girərək Axundun gözələrini oyduqlar, dilini, burnunu və qulaqlarını kəsdilər, sonra isə güllələdilər. Axundun evində və məsciddə gizlənmiş olan bütün qadın və körpələri qətl etdilər. Şamaxıda erməni dəstələri toplam 58 kəndi, 8 min Azərbaycan Türkünü qətl etdilər".

Qubada törədilən qətliaamın

da nəticələri ağır oldu. Qubada 122 kənd, 26 məscid və onlarca məktəb yerlə bir edildi. Çoxu qadın, uşaq və yaşlı olmaqla, 16 min Azərbaycan Türkü qətl edildi. Bu acımasız qətliaamın izlərini silmək üçün şəhid edilmiş minlərcə insanın cəsədi toplu məzarlara gömüldü.

Sonradan Qubada ermənilər tərəfindən qətl edilən insanların xatirəsinə abidə ucaldıldı.

Bu abidənin divarlarında erməni vəhşiliklərini açıq-aydın göstərən təsvirlər əks edilmişdir.

Həqiqətdən təsvirlər də əks olunan mənzərələr (vəhşiliklər) insanın qanını donduracaq dərəcədə vəhşət doludur.

Bütün bu qətlərdən və zülməndən

qaynaqlanaraq Azərbaycan Türk yurdunun gücü tükənmək dərəcəsinə gəlmişdi. Amma Azərbaycan Türkləri ümitsiz deyildi. Erməni-rus quldurlarının gözü isə Türk qanına doymurdu. Türk qanına doymayan düşmən Anadolu Türklərinə qarşı etdiyi vəhşiliyi eynilə Azərbaycan Türklərinə qarşıda törədirdi.

Hal belə olunca Azərbaycanın öndə gələn aydınları qərar verdilər ki, qarşıdan yardım istəsinlər. Osmanlı Türk İpmeratorluğundan yardım istəmək məqsədilə Məmməd Əmin Rəsulzadənin rəhbərliyi ilə bir heyət İstanbula səfər etdi.

Ənvər paşa və Sultan Mehmet Rəşat xanla görüşdülər. Ancaq vəziyyət hər zaman olduğundan daha çətin idi. Osmanlı Türk dövlətinin Qafqaza ordu göndərməsi sadəcə ruslara deyil, ermənilərə, ingilislərə qarşı da savaşa demək idi. Ayrıca I Dünya Savaşında Osmanlı dövlətinin "müttəfiqi" Almanya da Türklərin Qafqazda güclənməsini istəmirdi.

Yəni Osmanlı dövləti qarşı Azərbaycan yardım etməklə dünyanın "siyasi gücləri"nin istəklərinə qarşı çıxması olacaqdı. Osmanlı Türk dövləti bu şərtlər altında belə Azərbaycan Türkü qarşılaşma gərəknə yardım etmək qərarına gəldi. Avropalıların və rusların deyimi ilə "xəstə adam" - Osmanlı Türk İpmeratorluğu bu yardım istəyini qarşılaşsız buraxmadı.

Sizlərə bildirmək istərdim ki, rusların xüsusilə imperator I Nikolay tərəfindən ard-arda gələn savaşılar nəticəsində torpaq itirən və Avropanın mali nəzarətinə keçmiş olan Osmanlı İpmeratorluğuna "xəstə adam" adı verilmişdi. Nikolayın Sankt-Peterburqda 9 yanvar 1853-cü il tarixində dilə gətirdiyi deyim belə idi: "Qollarımız arasında xəstə, ağır xəstə bir adam var". Sonradan bu uydurulmuş "xəstə adam" adına 12 may, 1860-cı ildə "The New York Times" tərəfindən "avropanın hissəsi əlavə ediləcək "avropanın xəstə adamı" şəklində yayılmışdır. Maraqlısı budur ki, "xəstə adam" deyiminin sahibi, Çar I. Nikolay Kırım Savaşı sırasında öldü, yəni bu savaşa Osmanlı "xəstə adam" olaraq dəyərləndirən Rusiya Osmanlıya yenildi. Həm də öncədən qeyd etdiyimiz kimi, Çarın Rus İpmeratorluğu "xəstə adam" dediyi Osmanlıdan öncə, 1917-ci ilə çökdü. I Dünya Savaşında da müttəfiqlər Osmanlı ağıllarınca kiçiltmək üçün "boğazın xəstə adamı" deməyə davam etmişlərdir.

Beləliklə Azərbaycan Türklərinin yardım istəyini tərəddüt etmədən qəbul edən Osmanlı Türk dövləti Azərbaycanımızı düşmən işğalından qurtarması üçün Qafqaz İslam Ordusunu görəvləndirdi...

(Davamı var)

NE MUTLU TÜRK'ÜM DİYENE!

P.S: Türk komutan İshak ÇELİK beye, hər zaman verdiği dəğərli bilgiler və dəstək için özəlliklə təşəkkür edirəm. Sayğularım.